

”נקודה טובה” – מסע בשבילי הרוח של עם ישראל

(גיליון 18 - שנת תשפ”א גיליון ”משפטים” - א’ אדר תשפ”א, 13 למרץ 2021)

לע”נ אמו”ר ר’ יוסף-חיים ב”ר יעקב רוט ז”ל

ב”ה

”נקודה טובה” לפרשת ”משפטים” - שבעת טובי העיר

חיים חפר בשירו ההומוריסטי - אדוני השופט (לחן: סשה ארגוב), כותב:

**אֲדוֹנֵי הַשּׁוֹפֵט! אֲדוֹנֵי הַשּׁוֹפֵט!
זאת האַמַּת וְכָל האַמַּת,
אִז לְמָה אַתָּה לִי בֵּית סוֹהַר רוּשִׁים?
אֵינְנִי אִשָּׁם, אֵינְנִי אִשָּׁם.**

פרשתנו פרשת משפטים, עוסקת בתחום המשפט האזרחי והפלילי ובאחריות האדם למעשיו. בבסיסה של מערכת נמצא בית הדין שתפקידו לחקור ולברר את האמת ולפסוק הלכות, קנסות, תשלומים ועונשים. ואכן, הפסוק בו פותחת פרשתנו, עוסק בחובתו של האדם לנהל את סכסוכיו בפני בית דין: **”וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תִּשְׁמַע לְפָנֵיהֶם”** (שמות כא, א).

”אֲשֶׁר תִּשְׁמַע לְפָנֵיהֶם” - אתה התובע, **”תשעים”** ותברר את ענייניך המשפטיים, **”לְפָנֵיהֶם”** - בפני בית דין בו יושבים דיינים מומחים **וסמוכים** - שנשמכו לכך על ידי רבותיהם ולא לפני אנשים שאינם ראויים לכך. ומנגד, חובה על הציבור להקים ולנהל מערכת משפט ראויה, ככתוב: **”שֹׁפְטִים וְשֹׁטְרִים תִּתֵּן לָךְ בְּכָל שְׁעָרֶיךָ”** (דברים טז, יח).

שלשלת ה**סמיכה** - שלשלת העברת החוכמה, הידע, והסמכות להיות רב, מורה הוראה או דיין, החלה אצל משה רבנו. וכך מתאר זאת הרמב”ם: **”ומשה רבינו סמך (את) יהושע... וכן השבעים זקנים... ואותן הזקנים סמכו לאחרים ואחרים...”** (הלכות סנהדרין ד, א).

אי שם במהלך הגלות - פסקה שלשלת הזהב של סמיכת הדיינים בעם ישראל. אמנם חכמי ישראל המשיכו להכשיר דיינים ולתת להם **”כושר לדיינות”**, אך העובדה ששלשלת הסמיכה נקטעה באמצע, גרמה לכך שהדיינים ה**”חדשים”** אינם נקראים עוד סמוכים ואין להם סמכות להטיל קנסות כספיים.

אז כיצד מנהלים קהילה, כאשר לרבניה ולדייניה אין ”שיניים” כלכליות!?

את הפער הזה, מילאה ה**נהלת הקהילה** (”שבעת טובי העיר”), שמונתה על ידי הציבור. ואכן, בעל **”ספר החינוך”** מסביר, כי לקהילה יש צורך וסמכות למנות עליהם מנהיגים - **”...מן הטובים שבהם”**, ולתת להם סמכות להנהיג, בבחינת **”כוח על כולם”**, בנושאים ציבוריים. כולל נושאי ממונות, קנסות ואף כפיה. גם בתחומי העשייה - כדי **”להכשיר את המעשים”** וגם בתחומי המניעה - **”כדי למנוע חרפה”** (מצוה תצא).

ומאחר שהציבור ייפה את כוחם **”להכריחם בכל מיני הכרח שיראה בעיניהם בממון או אפילו בגוף”** (שם), יש להם את הסמכות להנהיג את הציבור ביד רמה, לתקן **תקנות**, להטיל מיסים וקנסות ואף להחרים את מי שאינו שומע בקולם.

"נקודה טובה" – מסע בשבילי הרוח של עם ישראל

אחד מגדולי ה"מתקנים", שתקנותיו התקבלו בקהילות אשכנז, היה רבנו גרשום "מאור הגולה", ראש ישיבת מגנצא (1028-960). רבנו גרשום ידוע בעיקר בזכות החרם על מי שנושא שתי נשים (שכאמור, נהג רק באירופה), אולם אנו נעסוק כאן, רק בתקנותיו החברתיות, המבססות את מעמד הקהילה ובהן: חובת תשלום מיסים לקהילה ובדרישה מן המיעוט לקיים את תקנותיהם של "טובי העיר", גם אם הן התקבלו רק ברוב ולא פה אחד.

ומאידך, דוגמה לתקנה "הפוכה", המחייבת את הקהילה לדאוג לפרט ודורשת ממנה לפרנס אישה שבעלה עזב אותה.

רבנו גרשום בתשובותיו, מתייחס גם למעשה ב"תקנה מחמירה", מעבר לדרישות ההלכה.

על פי ההלכה, אם אדם שאיבד חפץ התייאש מן הסיכוי למצוא אותו, הרי שהמוצא יכול לקחת אותו לעצמו, מדין הפקר. והנה, לאור מצב בו טבעו ספינות ואנשים איבדו את רכושם, תיקנו קהילות, שלמרות שיש להניח שהבעלים התייאשו מחפציהם, חייב המוצא להחזיר את האבידה לבעליה, למרות ייאוש הבעלים (שו"ת רבנו גרשום מאור הגולה, ס"ז).

מדברינו עולה תמונה של הנהגת קהילות שצמחה מן השטח במהלך הגלות. הנהגות שקיבלו סמכות מן הציבור, תיקנו תקנות, גבו מיסים וקנסות ובמקרה הצורך, אף חרמו והענישו ביד קשה.

האחריות לדאוג לסדר ציבורי ולצדק חברתי, הונחה לפתחם של מנהיגי ופרנסי הקהילות בבחינת "אֲשֶׁר תִּשִׂים לְפָנֶיהֶם" (במובן הרחב של המילה) והם אכן הרימו את הכפפה ויצרו הנהגה "יש מאין".

ההלכה תמכה בצורך ואף נתנה את הסמכות והמסגרת ההלכתית לפעילות הזאת (ההלכה של שבעת טובי העיר, קיים עוד מימי הגמרא). אולם, את ה"עבודה" בשטח, עשו ראשי הקהל והפרנסים, יחד עם רבני הקהילות שניווטו את הקהילות במים הסוערים של הגלות במשך שנים רבות וקשות. פעילות המתוארת בפרוטרוט בספרות השאלות והתשובות של הפוסקים, על פני מאות שנים.

גם כיום ניתן לומר, שהעיריות והמועצות המקומיות מנהלות את סדרי החיים שלנו (שרותים לאזרח, גביית מיסים וקנסות, חוקי תנועה, חוקי בניה ועוד), מכוח ההסכמה הציבורית שניתנה לפעילותן, בדומה לפעולת הקהילות (שבעת טובי העיר).

אולם מה לגבי הנהגת המדינה? הרי כיום מבנה ההנהגה (כנסת כרשות מחוקקת וממשלה כרשות מבצעת), שונה מן המשטר המלוכני המופיע בתורה?

מנין שואבת כיום הנהגת המדינה את סמכותה ההלכתית?! מה עוד שכאן גם בדיני נפשות עסקינן, לדוגמה: יציאה למלחמה.

תשובה לדבר, נתן הרב אברהם יצחק הכהן קוק, הרב הראשי הראשון לארץ ישראל. מדבריו נראה כי במצב בו אין מלך, חוזרות כל סמכויות השלטון לידי האומה והיא יכולה בהסכמה, לבנות מבנה שלטוני אחר ולחלק את סמכויות השלטון בין הרשויות השונות כרצונה. וזה אכן מה שקרה, עם הקמת המדינה (שו"ת משפט כהן, קמד).

לסיכום, עסקנו במאמרנו במפעל אדיר של הנהגת הקהילות. מפעל שכל אחד מאיתנו יכול וצריך ללמוד ממנו על המאמץ הנדרש למען קיומם של צדק מוסרי וסדר חברתי.

"נקודה טובה" – מסע בשבילי הרוח של עם ישראל

בידינו הדבר... ביד האומה, ביד הציבור וביד כל אחד ואחד מאיתנו.

מסע שבת טובה

משה רוט

לכניסה או להסרה מרשימת התפוצה (במייל ו/או בווטסאפ), ניתן לפנות למייל: rothmoshe@gmail.com

ארכיון "נקודה טובה": http://www.pirsuma.com/nekuda_tova

נא לשמור על קדושת הגליון ולהכניסו לגניזה לאחר השימוש.

יש לך הערה או הארה? אשמח לקבל למייל הנ"ל. **אהבת? הפץ בין חברים.**